

OLIV TA'LIMDA RAHBAR KADRLAR RAQAMLI KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI

Isamuxametov Shukurullo Asatullayevich
TDIU, mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Oliy ta'limda rahbar kadrlar raqamli kompetentligini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari tadqiq etilgan. Oliy ta'limda raqamli kompetensiyalar (Digital Competence of Educators) modeli va TRASK modeli asoslangan.

Kalit so'zlar. Oliy ta'lim muassasalari, raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiya, raqamli savodxonlik, axborot kompetentlik, raqamli kompetensiya.

Аннотация. В статье исследованы основные направления развития цифровой компетентности руководящих кадров в высшем образовании. Обоснованы модель цифровой компетентности и TRASK модель в высшем образовании.

Ключевые слова. Высшее учебное заведение, цифровизация, цифровая экономика, цифровая технология, цифровая грамотность, информационная компетентность, цифровая компетентность.

Annotation. The article explores the main directions of developing digital competence among managerial personnel in higher education. The digital competence model and the TRASK model in higher education are substantiated.

Keywords: Higher education institution, digitalization, digital economy, digital technology, digital literacy, information competence, digital competence.

Kirish. Raqamli kompetentlik – bu zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan bog'liq kompetensiyalarni tavsiflovchi yangi tushunchalardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda "AKT savodxonlik", "axborot kompetentlik", "axborot savodxonligi", "raqamli savodxonlik" va "raqamli ko'nikmalar" kabi raqamli texnologiyalardan foydalanish darajalarini tavsiflovchi bir nechta atamalar qo'llanilmoqda. Ushbu atamalar ko'pincha "raqamli kompetentlik" va "raqamli savodxonlik" kabi bir-biriga yaqin atamalar bilan ishlatiladi. "Raqamli savodxonlik" tushunchasi oldinroq ishlatila boshlangan. Ushbu atama insonning raqamli muhitda masalalarni samarali hal etish qobiliyatini anglatadi.

2017 yilgi G20 sammiti tadbirlari doirasida ishlab chiqilgan yondashuvga asosan, raqamli savodxonlikning beshta asosiy komponenti taklif etilgan:

- raqamli kontent bilan ishlash, ya'ni ma'lumot yaratish, topish, u bilan ishlash, birlashtirish, tahlil qilish qobiliyati;
- kompyuter texnikasi bilan ishlash – texnik amallarni bajarish usullarini tushunish, kompyuter va dasturiy ta'minotning tuzilishini tushunish;
- ommaviy axborot vositalari (matnlar, tovushlar, rasmlar, videolar va boshqalar) bilan ishlash – ommaviy axborot vositalarini baholash, media kontentini yaratish qobiliyati;

- kommunikatsiya – raqamli sohada, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish qobiliyati;

- texnologik innovatsiyalar – hayotda turli texnologiyalardan foydalanish, raqamli makonda ishlash vositalari.

- Raqamli kompetesiyalar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bilan bog‘liq qobiliyatlar majmuini o‘z ichiga oladi:

- raqamli texnologiyalardan foydalanishning texnik ko‘nikmalari;
- raqamli texnologiyalardan kundalik hayot faoliyatida samarali foydalanish qobiliyati;

- raqamli texnologiyalarni tanqidiy baholash qobiliyati;

- raqamli madaniyatda ishtirok etish motivatsiya.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. G.U.Soldatova o‘z tadqiqotida raqamli kompetentlikning to‘rtta turini belgilab o‘tgan:

- axborot va mediakompetentlik – raqamli ma’lumotlarni qidirish, tushunish, arxivlash va uni tanqidiy aks ettirish bilan bog‘liq bilim, ko‘nikma, malaka, motivatsiya, mas’uliyat, shuningdek raqamli resurslardan (matn, vizual ma’lumot, audio, video va boshqalar) foydalangan holda axborot ob’ektlarini yaratish;

- kommunikativ kompetentlik – turli xil muloqot shakllari (elektron pochta, chatlar, bloglar, forumlar, ijtimoiy tarmoqlar va boshqalar) va turli maqsadlar uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, motivatsiya va mas’uliyat;

- texnik kompetentlik – turli muammolarni, jumladan, kompyuter tarmoqlaridan, bulutli xizmatlardan foydalanish va hokazolarni hal qilish uchun apparat va dasturiy ta’minotdan samarali va xavfsiz foydalanish imkonini beruvchi bilim, ko‘nikma, motivatsiya va mas’uliyat;

- iste’molchi kompetentligi – turli ehtiyojlarni qondirishni o‘z ichiga olgan muayyan hayotiy vaziyatlar bilan bog‘liq turli kundalik vazifalarni hal qilish uchun raqamli qurilmalar va Internetdan foydalanishga imkon beradigan bilim, ko‘nikma, motivatsiya va mas’uliyat.

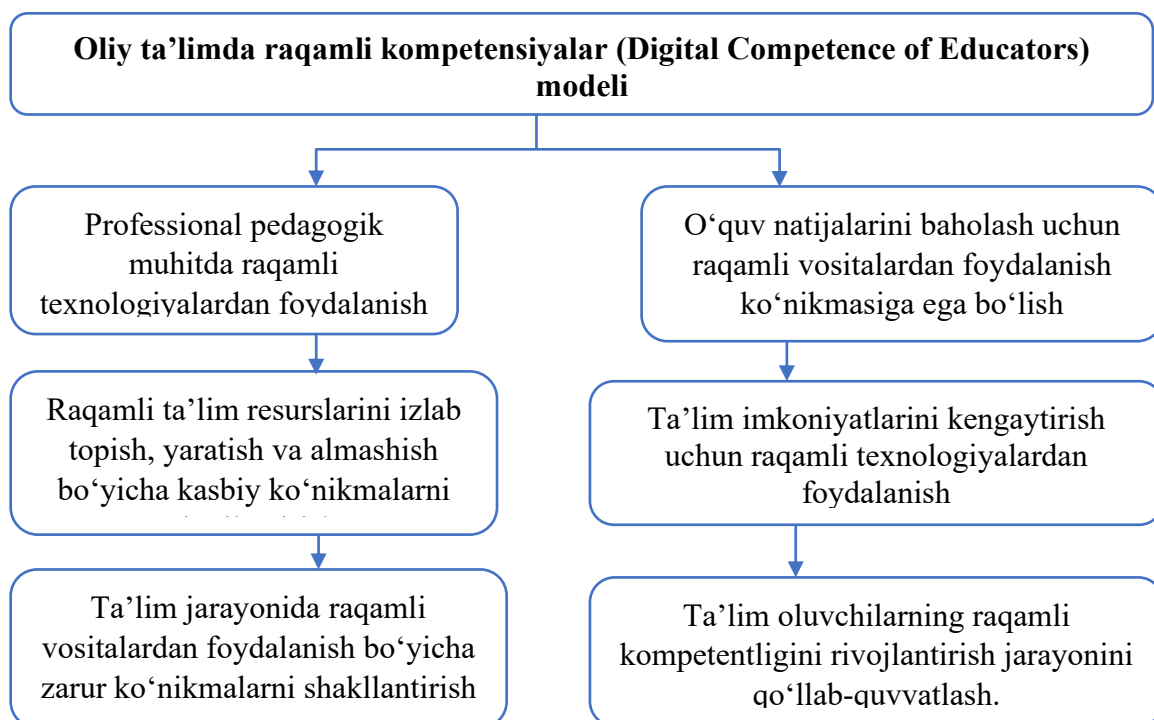
P.Gilsterning fikricha, raqamli kompetensiya inson faoliyatidagi ijtimoiy-kommunikativ jihatlariga urg‘u beradi. U raqamli kompetensiyaga erishish mezonlari sifatida quyidagi malakalarni belgilaydi:

- zarur ma’lumotlar va ular bilan ishlash vositalarini izlash ko‘nikmalari, ushbu vositalarni tezda o‘zlashtirish qobiliyati (axborot kompetentlik);

- boshqa foydalanuvchilar bilan muloqot qilish qobiliyati (kommunikativ kompetentlik);

- turli shakl va ko‘rinishdagi axborotni ishlab chiqarish ko‘nikmalari (ijodiy kompetentlik).

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada Oliy ta’limda raqamli kompetensiyalar (Digital Competence of Educators) modelidan foydalanilgan.

1-rasm. Oliy ta'limda raqamli kompetensiyalar (Digital Competence of Educators) modeli⁵⁴

Tahlil va natijalar. Raqamli ko'nikmalar – “bilim olish” darajasida muhim rol o'ynaydi, chunki AKT bo'yicha tayanch ko'nikmalar o'qitish jarayoniga texnologiyalarni integratsiya qilishning muhim sharti hisoblanadi. Ushbu daraja uchun umumiy raqamli texnologiyalar – matn muharrirlari, taqdimot yaratish dasturlari, elektron pochta xizmatlari va ijtimoiy tarmoq ilovalari aniqlandi.

Mazkur muhim aspektlarning har biri raqamli ta'lim muhitida pedagog kadrlarning kasbiy rivojlanishiga qaratilgan, ta'lim muassasasini axborotlashtirishning uchta yondashuvi bilan bog'liq.

Birinchi daraja – “Bilim olish”: pedagoglarga ta'lim samaradorligini oshirish uchun AKTdan foydalanishga yordam berish qobiliyatini talab qiladi. Ikkinchi daraja – “Bilimlarni o'zlashtirish”: pedagoglardan ta'lim oluvchilarga fan bo'yicha mavzularining mazmunini chuqur o'rganish, olingan bilimlarni real hayotda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun qo'llash uchun yordam berish qobiliyatini talab qiladi. Uchinchi daraja – “Bilimlar yaratish” - pedagoglardan ta'lim.

To'rtinchi daraja baholash jarayonida raqamli vositalardan foydalanish bilan bog'liq kompetensiyalarni belgilaydi. Ta'lim oluvchilar faoliyati haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilish va tanqidiy baholash, shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish asosida o'z vaqtida va samarali hisobot berish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Beshinchi daraja pedagogning shaxsga yo'naltirilgan o'quv jarayoni tamoyilini amalga oshirish qobiliyatini shakllantirish, ta'lim oluvchilarni ta'lim jarayoniga maksimal darajada jalb qilish uchun raqamli ta'lim muhitida

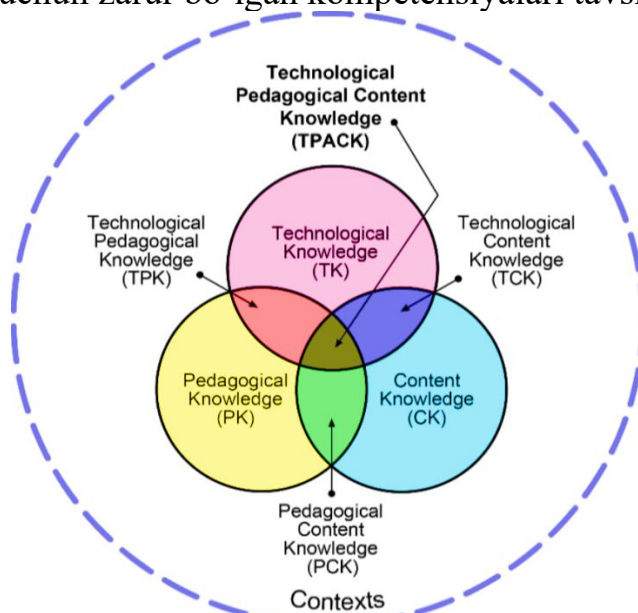
⁵⁴ Muallif ishlanmasi

tabaqalashtirilgan yondashuvni ta'minlash va o'qitish uchun yangi imkoniyatlar yaratish bilan bog'liq.

Oltinchi daraja pedagogning raqamli savodxonligi, uning raqamli muhitda ta'lim jarayonida zarur bo'lgan axborot va resurslarni tanlash va tahlil qilish qobiliyati, shuningdek, raqamli texnologiyalardan foydalanish bilan bog'liq masalalar va muammolarni hal qilish bilan bog'liq kompetensiyalarni o'z ichiga oladi.

Xalqaro texnologiya ta'limi jamiyati ISTE modelining asosiy yo'nalishlari sifatida oltita soha: ijodkorlik va innovatsiya, aloqa va hamkorlik, tadqiqot va axborot kompetensiyasi, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va qaror qabul qilish, raqamli fuqarolik, asosiy texnologik tushunchalarni tushunish va ulardan foydalanish kabi asosiy aspektlar ko'rib chiqilgan.

Ushbu model pedagogning yangi raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi uchun zarur bo'lgan kompetensiyalari tavsiflaydi (2-rasm).

2-rasm. TRASK modeli

Oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy avlod nafaqat an'anaviy muhitda, balki virtual muhitda ham rivojlanayotganini va tarbiyalanayotganini anglash lozim, ular avvalgi avlodlardan axborot yoki kommunikatsion xulqi bilan farqlanadi, ularning ta'limga bo'lgan talablari, qizishlari ham o'zgaradi. Bunday axborot da'vatlariga javoban ta'limda tub o'zgarishlarni amalga oshirish lozim, ular inson kapitalini qayta o'zgarishi bilan shug'ullanadigan tizimning ijobiy inersionligini bartaraf etishi lozim. Bartaraf etishning bunday omili bizning fikrimizcha, ta'lim muhitining vujudga kelayotgan yangi qismi, tarmoqning virtual qismi bo'lishi lozim.

Xulosa. Fikrimizcha, ta'limdagi o'zaro ta'sirlar muhitining yangi qavatida o'qitilayotganlar hamda pedagoglar faoliyatida quyidagi sifatli o'zgarishlar namoyon bo'lishi lozim:

- birinchidan, ta'limdagi o'zaro harakatlar markazini pedagogdan o'qitilayotganga qaratish lozim. Muhitning bu qismida o'qitilayotgan faol,

tashabbuskor, ta'limni olishni asoslab olgani bo'lishi lozim;

- ikkinchidan, muhitning virtual qismi pedagogning kasbiy faoliyatining ob'ektiga aylanadi. Zamonaviy pedagog kasbiy vazifalarini maxsus yaratiladigan va boshqariladigan virtual qismi orqali samarali hal etishni o'rganishi lozim;

- uchinchidan, pedagog yoshlarning zamonaviy ta'lim talablariga qaratilgan harakatlarini izga tushirishi lozim. Tez o'zgarayotgan axborot shart-sharoitlarda o'sib unayotgan avlod kichik yoshidanoq elektron axborot bilan o'zaro hamkorlikda aloqada bo'ladi;

- to'rtinchidan, muhitning bu qismida ta'lim va kasbiy amaliyotning yangi maqsad va vazifalari tamoyillarini amalga oshirish lozim. Bunda ma'lumotlar massivi xamda keng polimodal informatsion oqimlar ustida amallar, turli-tuman kompyuter vositalari va umumiy xamda maxsus dasturiy vositalar yordamida qayta ishlash va almashtirish kabi ilg'or AKT kompetensiyalarini shakllantirish lozim;

Elektron ta'lim konsepsiyasini rivojlantirishda virtual ta'lim muhitida bayon etilgan konsepsiya asosida yaratish taklif qilinadi. Unga ko'ra virtual ta'lim muhitini virtual voqelik, sun'iy intellekt, bilimlarni boshqarish unsurlari xamda internet resurslariga asoslanadi. Bu esa, ta'lim xizmatlarini olish uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Спенсер Л.М. Компетенции модели максимальной эффективности работы. М, 2015.- 384 С.

2. D.T.Yusupova. Олий таълим ташкилотлари фаолиятини рақамлаштиришнинг хориж тажрибаси // Marketing ilmiy, amaliy va ommabop jurnal. 2024-yil, noyabr, № 9-son. 89-98-betlar. <https://www.marketingjournal.uz>